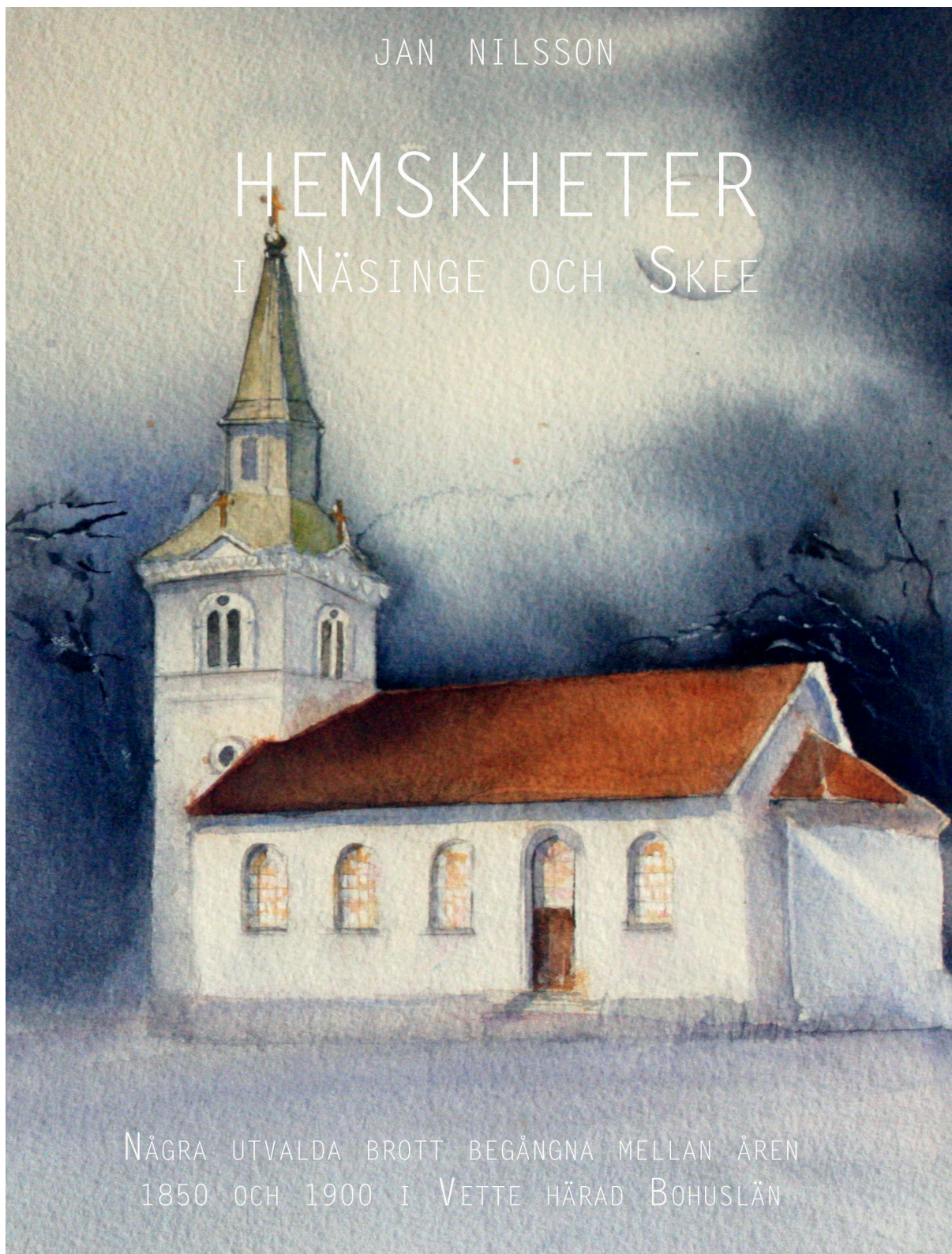

KÄLLMATERIAL

JAN NILSSON

HEMSKHETER

I NÄSINGE OCH SKEE

NÅGRA UTVALDA BROTT BEGÅGNA MELLAN ÅREN
1850 OCH 1900 I VETTE HÄRAD BOHUSLÄN

19. MORDBRAND
BEGÅNGET: 1891
GÄRNINGSMAN: DONATUS ANDERSSON, BUAR

Utdrag ur domboken från Vette Häradsrätt.
Innehåller alla ingående handlingar i aktuellt mål.

Själva protokollsanteckningarna i domboken har vit bakgrund.

Till protokollet bilagda handlingar har grå bakgrund.

Originalhandlingarna kan till vissa delar vara svåra att tyda. Dels kan det bero på bläckfläckar, bortrivet papper eller att inbindningen av domboken gjorts så att ena kanten av en handling blivit "osynlig". Renskrift av texterna har gjorts så långt det är möjligt. Där texten ej kunnat tolkats, har ett frågetecken angetts.

Varje protokoll eller handling inleds med ett id-nr, ex. (v278495.b12480.s2469). Detta nr är ett id som används av företaget Arkiv Digital, när de katalogiserar och lägger ut materialet på internet. Du kan själv, med hjälp av detta id, söka fram aktuellt material på internet, men du måste då prenumerera på tjänsten. En sådan prenumeration kan lösas direkt på Arkiv Digitals hemsida.

Jan Nilsson

v281434.b1660

Vette häradsrätt, vinterting

1891 den 25 Mars

No 64

Ordföranden anmäler att till honom den 7 i denna månad från Kronolänsmannen F W Bendroth inkommit en så lydande skrifvelse:

“Till Herr etc

Litt C

v281434.b1690

No 64

Litt C

Till Domhafvanden i Wette härad

Med tillkännagifvande att jag i häktet och till kronohäktet i Uddevalla införpassat drängen Donatus Andersson från Massleberg i Skee socken för mordbrand, får jag anhålla att ransakning med den häktade måtte varda utsatt.

Strömstad i Wette härad Kronolänsmanskontor den 6 Mars 1891

F W Bendroth

Med anledning deraf hade ransakning utsatts till denna dag, derom verderbörande underrättats; och då ransakningsmålet nu uppropas, inställes, i åklagaren Kronolänsmann F W Bendroths närvaro, häktade Donatus Andersson inför Häradsrätten under bevakning af fänggevaldigern P A Bergendahl; hvarjemte såsom målsegande anmäla sig Hemmansegaren Otto Andersson i Massleberg och Hans Hansson i Källviken, den senare i egenskap af Ordförande i Styrelsen för Wette härads brandstodsbolag. Åklagaren inlemnar ett så lydande:

Prestbetyg för etc

Litt D

v281434.b1680

No 64

Litt D

Prestbetyg för dräng Donatus Andersson skrifven å Sör Buar i Skee församling.

Född i Skee förs. af Bohuslän d. 7 Aug 1863

Föräldrar: Anders Pettersson å h h i Wälle, hem.eg. sannolikt döda

Varit rotehjon i unga år, sedan tjenat som dräng här och hvar. Admitterad till H H Nat-tvard här 1 Jul 1880 med vitsord om någorlunda hjälplig christendoms-kunskap.

Ogift.

Icke tillförne straffad eller så vidt Past. känt är tilltalad för brott.

Skee den 9 Mars 1891

C A Ekstedt

Efter föredragande häraf uppgifver den tilltalade, utöfver hvad som finnes upptaget i prestbetyget, att hans moder hette Greta Pettersson, men att hon och fadern Anders Pettersson, hvilken egde en lägenhet Siljehåltet under Wälle, för så lång tid tillbaka aflidit, att han icke kom ihåg dem något.

Den tilltalade är född inom äktenskapet. Den tilltalade hade åtnjutit undervisning i Skee sockens folkskola, som derunder föreståtts af folkskolläraren Olander. Den tilltalade hade

lärt sig läsa tryckt stil äfvensom något litet skrifven stil och kunde skriva något. Till följd af föräldrarnas död uthyrdes den tilltalade på socknen, hvilket förhållande fortfor, tills han år 1880 konfirmerades af Prosten Ekstedt i Skee socken. Derefter antog den tilltalade tjänst hos Abraham Jakobsson i Spoltorp under ett år, hos Hemmansegare Hans Andersson i Massleberg under tre år och hos Carl Andersson i Håfve under ett år. Derpå blef han bosatt på Medvik, der han icke hade bestämd tjänst, utan arbetade än här och än där. Ytterligare i ett år hade den tilltalade åtnjutit tjänst hos Hans Andersson och sist hos Snickaren Carl Olofsson i Buar, hvarest han är kyrko- och mantalsskrifven. Vid tiden för ifrågavarande brotts föröfvande hade den tilltalade vistats hos målsegaren Otto Andersson. Den tilltalade är fattig.

Otto Andersson upplyser, att han lagligen stadt den tilltalade för en tjänstetid från den 24 Okt 1890, men att den tilltalade för omkring åtta dagar efter nämnda dag inställde sig hos Otto Andersson, kastade städjan en krona till honom och sade, att han icke ville tjena hos honom. Torsdagen före den 5 Mars tillstädeskom emellertid den tilltalade och föröfvade sedermera uppgifna dagen ifrågavarande brott på morgonen, medan Otto Andersson och hans husfolk sofva.

Hörd öfver ifrågavarande brott erkänner den tilltalade, djupt rörd, att han föröfvat det, dervid den tilltalade uppgifver, att han den 5 innevarande månad, kl 6 på morgonen, stigit upp, klädt på sig och gått till Otto Anderssons ladugård, der han fodrat hans hästar. Sedan detta skett, gick den tilltalade åter in. Under vägen till ladugården och tillbaka derifrån in hade den tilltalade icke tänkt på att föröfva brottet. Inkommen uppgjorde den tilltalade eld i kaminen. För sådant ändamål använde han fosfortändstickor, men stoppade några tändstickor på sig i afsikt att med dem antända halm i nämnda ladugård. Den tilltalade sysslade något med brasan derinne, men gick snart nog ut direkt till ladugården under fullföljd afsigt att anlägga eld på småhalmen, s.k. hafrehalm, som fanns der i myckenhet. Inkommen i ladan strök den tilltalade eld med en tändsicka, hvilken han derunder haft i högra handen. Den tilltalade såg stickan brinna och lade den brinnande in i halmen på golfvet. Han såg, hurusom det fattade eld med detsamma i halmen, hvarefter han sökte släcka den, derföre att det såg "stygg ut", men derpå kom en vindkula eller vindpust, som omöjliggjorde eldsläckningen. Det blåste nämligen starkt och den glesa väggen i ladan lemnade tillträde för vinden. Då den tilltalade såg att elden tog sådan spridning, att han icke kunde släcka den, skyndade han för att underrätta målsegaren och hans folk, men innan han kom att utföra denna sin afsigt, kommo dessa tillstädes. Den tilltalade ångrade, omedelbart efter det han anlagt elden, att han så gjort. Han tyckte sig ha handlat "syndigt och uselt". Den tilltalade åsyftade ej, att ladugården skulle brinna, utan ville, att halmen skulle brinna. Den tilltalade visste, att det fanns mycket foder i ladugården, äfvensom att kreatur funnos i samma byggnad. Den tilltalade hade många gånger förut tänkt begå sådant brott som det förevarande, men "dragit sig derför", emedan han ansåg det vara syndigt. Då såsom nu hade denna tanke uppstått hos honom, derföre att han funnit sig vara föraktad på sin hemort. Han säger sig ha varit "enstaka bland folket" samt ansetts "enfaldig och dum". För att komma ifrån hemorten föröfvade han brottet. Det var icke af hämndbegär mot Otto Andersson, som han begick det, utan ville han endast af uppgifna anledningen komma ifrån hemorten, utan att den tilltalade nu kan uppgifva, hvart han trodde sig kunna komma genom brottets föröfvande. Den tilltalade kan icke förklara, hvarföre han valt ifrågavarande dag för brottets föröfvande men säger, att han af ånger öfver sitt brott omedelbart derefter begaf sig till Strömstad för att omtala det för åklagaren.

Med anledning deraf upplyser Åklagaren, att elden anlagts ifrågavarande dag, kl 7 på morgonen, och att Massleberg är beläget en dryg mil från Strömstad. Den tilltalade hade emellertid kl 10 f.m. samma dag inställt sig hos åklagaren derstädes och öppet erkänt brottet. Åklagaren hade sökt utleta motivet till brottet, men den tilltalade kunde endast uppgifva såsom orsak dertill, att han ville komma bort från hemorten. Den tilltalade, som säger sig djupt ångra sitt brott och "helst såge, att det vore ogjort", förklarar på fråga, att han var fullt medveten om sina handlingar när han begick brottet; hvarjemte den tilltalade upplyser, att på andra sidan om en väg midt emot den antända ladugården ligger i närheten deraf en ladugård, tillhörig Martin Olsson i Massleberg.

Målsegande Andersson tillkännagifver, att hans och Martin Olssons på ömse sidor om nämnda väg befintliga bostadshus ligga i norr och söder samt att deras ladugårdar äro belägna norr om boningshusen, äfvensom att vinden blåste starkt från hans boningshus mot ladugården ifrågavarande morgon, så att vinden kan anses ha varit vestlig.

Den tilltalade, som upplyser, att han icke känner till väderstrecken, förmäler, att vinden följde längs efter den nu uppbrunna ladugården och kom från boningshuset, såvidt den tilltalade nu kan minnas; och att det stormade rätt hårdt på morgonen.

Målseganden Andersson upplyser, att tioåriga tjensteflickan Alexandra Antonsdotter, som på morgonen skulle gå till skolan, var den, som först för målseganden inberättade eldsanläggningen, med anledning hvaraf Andersson skyndade ut och fann, att halms-tubben brann mycket i ladan. I hast utsläppte Andersson sina två i ladugården bundna hästar, och sedan detta skett, fann Andersson ladugården stå i ljusan låga, och till följd af stormen var släckning omöjlig.

Målseganden Hans Hansson inlemnar under anspråk på ersättning af den tilltalade ett så lydanade:

"Utdrag etc Litt E

v281434.b1700

No 64

Litt E

Utdrag af protokoll hållet
vid sammanträde med styrelsen
för Wette härads brandstodsbolag
på Massleberg den 9 mars 1891

=====

§ 3

Otto Andersson framvisade fastställt brandförsäkringsbref af den 11 Augusti 1890 under No a796 hvaraf framgår att de nedbrända åbyggnaderna voro i värde upptagna:

Ladugård uti kronor	460-"		
Torf och vedbod derintill	10-"		
Fähus	260-"		
Svinehus	10-"	Summa:	740-"

Dito o försäkrade lösören som af branden förstördes, enligt förteckning med upptagna värden deri tillsammans kronor	831,38.		
Med afdrag för något jern i brända tomten kronor	31,38	Återstår	800-"
	Summa Kr	1540	

=====
Rätt utdraget intygar
Källviken den 24 mars 1891
H J Hansson
Styrelsens ordf.

Målseganden Andersson förenar sig med målseganden Hansson angående ersättningsanspråket, hvarefter åklagaren yrka ansvar å den tilltalade för mordbrand enligt 19 Kap 1§ Strafflagen, med tillkännagifvande att åklagaren anser, att målseganden Anderssons boningshus till följd af dess närhet intill ladugården och rådanade storm varit i stor fara att antändas genom eldsanläggningen.

Häradsrätten meddelar följande offentligen afsagda

Beslut

Jemlikt 17 Kap 36§ RB och på grund af målets beskaffenhet finner HdRn nödigt uppskjuta ransakningen till urtima ting Måndagen den 13 nästa April, kl 10 f.m., då det åligger åklagaren att medelst tillgängliga vittnen styrka afstånden mellan ifrågakomna boningshus och ladugårdar äfvensom deras läge samt i öfrigt genom vittnen ådagalägga omständigheter, som gifva stöd åt den tilltalades erkännande, dervid serskilt tjensteflickan Alexandra Antonsdotter bör till Rätten inkallas; och varder i afbidan på denna ransakning den tilltalade åter införpassad till kronohäktet i Uddevalla.

**Dombok, hållen vid ur-
tima ting med Wette hä-
rad å tingsstället i Ström-
stad den 13 April 1891**

Tinget utlyses kl 10.30 f.m. och rättegångsfrid påbjudes.

No 1

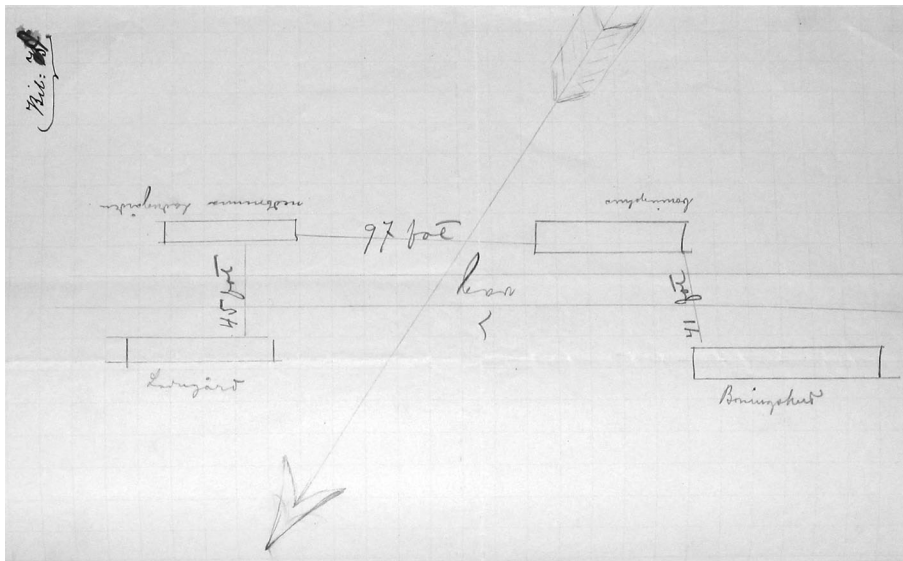
Jemlikt HdRns beslut under No 64 i domboken vid avslutande af årets lagtima vinterting den 25 sistlidna Mars företages förnyad ransakning med häktade drängen Donatus Andersson från Massleberg, tilltalad för mordbrand och tillstädekomma härvid Åklagaren Kronolänsmannen F W Bendroth, samt af målsegandena Otto Andersson; hvarjemte den tilltalade inställdes inför Rätten under bevakning af fånggevaldigern P A Bergendahl.

HdRns förra protokoll i målet uppläses och lemnas utan anmärkning.

Den tilltalade upplyser på fråga att han ville komma bort från hemorten och undgå att vidare höra dessa i nejden spridda rykten, att han vore dum och enfaldig, hvarigenom, såsom han säger, han till sin ledsnad kände sig stå så enstaka bland folket. Det var också orsaken, hvarföre han, såsom vid förra ransakningstillfället upplystes, återlemnade städjepenningarna till målseganden Andersson under yttrande, att han icke ville tjena hos honom. Den tilltalade ville nemligen ut och "ta tjenst längre bort i bygden". Han vore ej förargad eller, såsom han uttrycker sig, vild på någon, men tyckte det vara "illa" att vara ansedd för enfaldig. Hvem som först förargade honom med uttrycken dum och enfaldig, vet ej den tilltalade. Tanken att anlägga eld någonstädes hade länge närts hos honom, men han kan nu ej uppgifva tiden, då dessa tankar först kommo öfver honom. Den 5 Mars, dagen för brottet, på morgonen, då han, efter att hafva varit i ladugården och fodrat hästarna, stoppade på sig fosfortändstickor, uppstod hos honom tanken att gå ut i ladugården och antända halmen, hvilket också genast sattes i verket. Halm ville den tilltalade då såsom förut antända, därför att han visste, att den var så lätt antändbar och brann bra. Hans afsigt var dock icke, att branden skulle få en sådan utsträckning, som nu blef fallet, och ej heller ville han, att elden skulle sprida sig till boningshuset. Den tilltalade hade icke ens tänkt på, att detta kunde vara i fara. Då den tilltalade anlade elden, visste han, att icke någon menniska var i ladugården. Sina tankar att anlägga eld någonstädes hade den tilltalade ej för någon yppat, och ej heller var det någon annans uppmaning han i förevarande fall anlade elden. På fråga huru han tänkte sig att genom brottets begående nå sitt syfte att komma bort från hemorten, eller om han icke trodde, att han skulle få straff, svarar den tilltalade, att han tänkt än så, än så, men att han nog trott, att han skulle "få straff af lagen och komma i fängelse". Den tilltalade säger sig litet emellanåt hafva varit sjuk och då ganska ofta haft ondt i hufvudet, men ej så illa, att han icke vetat, hvad han gjort. Dagen för brottet hade han ej varit sjuk. Mot beloppen af de utaf Wette härads brandstodsbolag framställda ersättningsanspråken har den tilltalade icke något att anmärka beträffande husen, men angående ersättning för förstörd lösegenom säger han sig ej kunna lemna något yttrande.

Åklagaren inlemnade ritning utvisande nedbrunna ladugårdens läge i förhållande till närliggande byggnader och så beskaffad:

se Bil A

Härefter anhåller åklagaren om vittnesförhör med Bengt Johan Norqvist från Strömstad, Martin Olsson i Måsseberg samt tolfåriga flickan Alexandra Mathilda med nu uppgifna tillnamnet Carlsdotter i Måsseberg, hvilken senare såsom minderårig endast upplysningsvis höres.

Då jäf mot Norqvist och Olsson ej kan utrönas, få de aflägga ed, varnas för dess missbruk samt berätta vid särskilda förhör:

1. Norqvist: att den nedbrunna ladugården låg på ett afstånd af 97 fot från målseganden Anderssons boningshus samt 45 fot från en å andra sidan vägen midt emot liggande ladugård hvarjemte nyssnämnda boningshus ligger endast 41 fot från närmaste granne, vt Olssons boningshus, allt såsom den af åklagaren inlemnade ritningen utvisar. Vt anser att, äfven om det varit lugnt, skulle den å andra sidan vägen belägna ladugården kunnat antändas af hettan och möjligen äfven målsegandens boningshus, hvilket, om det varit stormigt och vinden legat deråt, ovillkorligen skulle antändts. Vt känner ej den tilltalade, men har känt en numera afliden broder till honom, som var fullständig idiot; och

2. Olsson: att vt angående nedbrunna ladugårdens läge kan på eden vitsorda vt Norqvists berättelse; hvarjemte vt intygat att, om vinden vid brandtillfället varit i annan riktning, hade målseganden Anderssons boningshus kunnat antändas. Äfven vittnets ladugård på andra sidan vägen var i fara genom eldsanläggningen, men på grund af den starka vestliga vinden, som fortfor hela följande dagen och natten, kunde den dock räddas. Strax efter eldens utbrott såg vt den tilltalade på ett berg der bredvid, då en granne, Hans Olsson i Måsseberg, ställde till honom denna fråga: "det är väl ej du, Donatus, som sjort detta", hvartill denne dock nekade; och på fråga, om han varit i ladugården med tändstickor, svarade han: "jag kan ej veta det". På grund af det likgiltiga sätt, hvarpå frågorna af den tilltalade besvarades, förföll han de vid tillfället närvarande misstänkt. Kort derefter begaf sig den tilltalade till Strömstad. Den tilltalade har varit slö, men ej "elak". Upprepadt och vidkändt.

Alexandra Mathilda Carlsdotter, upplysningsvis hörd, berättar, att hon ifrågavarande morgon, då hon skulle gå till skolan, gick förbi ladugården, hvarvid hon såg, att det brann derinne i halmen, dock ej mycket. Genast vände hon om och skyndade springande in att underrätta de innevarande. Härvid såg hon den tilltalade gå sakta längs utmed ladugården, men märkte ej, hvarifrån han kom, eller hvarthän han gick. Carlsdotter var ej sedermera ute vid brandstället.

Upprepadt och vidkändt.

Angående vittnesmålen säger den tilltalade: "efter mitt tycke stämmer det öfverens ackurat som det var".

Vittnena och Carlsdotter begära ersättning för inställelsen i målet, dervid Norqvist upplyser, och åklagaren vitsordar, att Norqvist för avståndens uppmätande rest från Strömstad till Massleberg, der Norqvist uppehållit sig äfven en natt; och anhåller Norqvist af sådan anledning om traktamente för två dagar.

Vittnena och Carlsdotter tillerkännas godtgöresle att förskotteras af allmänna medel med 1 kr 50 öre hvar i traktamente, Norqvist för 2 i vittnesärendet tillsatta dagar och de öfriga för en sådan dag, samt dessutom reseersättning enligt Lagen den 4 Juni 1886.

Sedan protokollet för denna dag blifvit uppläst samt lemnadt utan anmärkning af åklagaren och den tilltalade, anmäler ordföranden att till honom denna dag ankommit följande nu upplästa intyg:

"Till Herr

Litt B

v281434.b7530

Litt B.

Till Herr Domhufvanden i Wette härad!

Med anledning af Eder embetsskrifvelse af den 26 sistl Mars, hvori jag anmodas afgifva intyg om häktade och för mordbrand tilltalade Donatus Anderssons från Massleberg uppförande i Kronohäktet samt i öfrigt om hans sinnesbeskaffenhet, så får jag, efter förnyade gånger verkställd undersökning af Donatus Anderssons kropps- och sinnesbeskaffenhet under vistelsen o härvarande cellfängelse, meddela:

att hans kroppsliga helsotillstånd är godt och utan någon anmärkning:

att hans själsförmögenheter, vare sig af natur eller bristfällig uppfostran, visserligen äro inskränkta och outvecklade, men icke gifva anledning till den slutsatsen, att han lider av sinnessjukdom;

att hans uppförande under fängelsetiden i allo varit mönstergillt enligt utsago af Fängelse Direktören och vaktbetjeningen, hvilka icke kunnat förmärka något abnormt i hans tal och beteende, vare sig i ett eller annat hänseende.

Af hvad nu anförts och öfriga iakttagelser vid undersökningarna har jag kommit till den slutsats, att Donatus Andersson visserligen är till sina själsförmögenheter inskränkt, ja till och med understundom slö, men att han icke lider af sinnessjukdom, utan måste anses tillräknelig, hvilket härmed på heder och samvete intygas.

O E Åhlström

Med Dr, Fängelseläkare

Uddevalla den 10 April 1891

I sådant skick öfverlemnas målet till afgörande; och efter enskild öfverläggning afkunnas detta offentligen afsagda

Utslag

Enär, genom hvad i målet förekommit, inhemtats: att tilltalade Donatus Andersson under en längre tid, emedan, såsom han uppgifvit, han visste sig vara "enstaka bland folket" samt ansetts för dum och enfaldig, undergåtts med planer att antända halm för att komma från sin hemort och blifva straffad; att ifrågavarande dag på morgonen, medan den tilltalade stoppade fosfortändstickor på sig, tanke uppstod hos honom att anlägga eld å målseganden Anderssons halm i ladugården för att förstöra halmen; att den tilltalade fullföljt denna afsigt genom att omedelbart derpå i samma målsegandens lada antända hafrehalm; att den tilltalade sökte släcka den deraf uppkomna elden, men ej förmått detta, till följd deraf att stormen spred elden i halmen; att målsegandens ladugård på grund häraf uppbrunnit jemte åtskillig der förvarad lösegendom, hvarför Wette härads brandstodsbolag af den tilltalade fordrat skadeersättning med tillhopa 1540 Kronor [95 000:- år 2019]; att nedbrunna ladugården varit så närbelägen Anderssons boningshus, att elden derifrån lätteligen kunnat till detsamma spridas, särskildt ifrågavarande dag, då stark storm rådt; att den tilltalade i ånger öfver sitt brott strax derefter begifvit sig till åklagaren och för honom angifvit det; samt att den tilltalade till sina själsförmögenheter är inskränkt och understundom slö; alltså och då den tilltalade vid sådana förhållanden uppsåtligen satt eld å ladugården så, att elden lätteligen kunnat spridas till målseganden Anderssons boningshus, men brottet må anses hafva skett under synnerligen mildrande omständigheter, pröfvar HdRn lagligt att, i förmågo af 19 Kap 1 och 22 §§ Strafflagen enligt lagrummens lydelse i Lagen den 20 Juni 1890, döma honom Donatus Andersson att för mordbrand under synnerligen mildrande omständigheter hållas till straffarbete i tre år samt att vara förlustig medborgerligt förtroende i tre år från det han, efter utståndet straff, blifvit frigifven; hvarjemte den tilltalade skyldigkännes dels att till Brandstodsbolaget utgifva omförmälda 1540 kronor och dels att till statsverket återgälda hvad af allmänna medel förskjutits eller kommer att förskjutas till Alexandra Mathilda Carlsdotter och afhörda vittnen i målet.
(Besvärhänvisning meddelad)

Åklagaren förklarar sig nöjd med utslaget, men den tilltalade yttrar, på fråga, att han icke förstår, om han skall åtnöjas dermed, hvarefter den tilltalade återförpassas till kronohäktet i Uddevalla.

Tinget aflyses kl 12.15 e.m.

Som ofvan

På Häradsrättens vägnar

Theodor Wettervik